

Шевчишен Артем Вікторович, старший слідчий в особливо важливих справах ГСУ Національної поліції України, кандидат юридичних наук

**ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН, ЩО Є ПІДСТАВОЮ
ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ
ЗА ХВОРОБОЮ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ТА
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ
ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ**

Доказування обставин, які є підставою для звільнення від покарання за хворобою за вчинення корупційного злочину, має певні особливості. Згідно зі змістом ч. 1, 2 ст. 84 Кримінального кодексу (КК) України, особу звільняють від покарання, якщо вона під час його відбування захворіла на психічну хворобу (що позбавляє її можливості усвідомлювати власні дії (бездіяльність) або керувати ними) чи іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання. Схоже положення передбачено у п. 1 ч. 1 ст. 536 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, де йдеться не про звільнення особи від відбування покарання, а про відстрочку виконання вироку, що є більш правильним, оскільки в разі її одужання, особу мають направити на подальше відбування покарання.

Згідно з аналізом ч. 1, 2 ст. 84 КК України та п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України, підставою для порушення питання про можливість звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою є наявність двох обов'язкових умов: 1) наявність тяжкої хвороби; 2) така хвороба перешкоджає відбуванню покарання. У юридичній літературі першу умову звільнення від відбування покарання визначають як фізичну та/або психічну хворобу засудженої особи [1]. Під час застосування звільнення особи від відбування покарання через психічну хворобу суд не уповноважений оцінювати обставини, що стосуються вчиненого злочину, особи винного чи тривалості покарання, оскільки до уваги беруть лише стан психічного здоров'я. У разі звільнення від покарання за іншою тяжкою (фізичною) хворобою суд також повинен враховувати тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи. Зазначена позиція законодавця є виправданою, оскільки психічне захворювання так змінює свідомість засудженого, що він перестає сприймати покарання як певний захід примусу за вчинений злочин. Тобто така особа не здатна повноцінно піддаватись превентивному впливу держави. Тяжке фізичне захворювання не тягне за собою подібних наслідків.

Отже, доказування наявності тяжкої хвороби у засудженого здійснюють на підставі висновку спеціальної лікарської комісії про медичне обстеження засудженого. Його готує начальник установи (органу) виконання покарань чи слідчого ізолятора та надсилає до суду з поданням про звільнення особи від відбування покарання. У такому висновку мають міститися відомості про перебіг захворювання, його тривалість, вид лікування тощо. Окрім цього, наявність в особи тяжкого захворювання може бути підтверджена висновком судово-медичної експертизи за умови, якщо суд має сумніви щодо достовірності та обґрунтованості поставленого діагнозу. Також до суду надсилають копію вироку, особову справу засудженого і відомості, які характеризують поведінку засудженого під час відбування покарання.

У практичній діяльності існують випадки, коли про наявність тяжкого захворювання, яке може бути підставою для звільнення особи від покарання за хворобою, відомо під час проведення досудового розслідування. У такому разі, встановлення наявності захворювання шляхом проведення судово-медичної (судово-психіатричної) експертизи є обов'язковим для слідчого, прокурора та підлягає доказуванню з урахуванням положень ч. 2 ст. 9 КПК України щодо обов'язку виявлення обставин, які викривають, виправдовують або пом'якшують покарання.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 84 КК України, особа, яка вчинила корупційний злочин, може бути звільнена від покарання або від подальшого його відбування, якщо вона захворіла на іншу тяжку хворобу після вчинення злочину або постановлення вироку. Також не виключені випадки, що особа могла вчинити злочин вже маючи тяжку (фізичну) хворобу. Однак законодавець не передбачив можливості звільнення від покарання таких осіб, що суперечить принципу гуманізму. Зазначена позиція є незрозумілою, оскільки незалежно від того чи особа захворіла на тяжку хворобу до моменту вчинення злочину, чи після його вчинення, вона, за наявності підстав, передбачених ст. 84 та п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України, має бути звільнена від покарання або його відбування, оскільки тяжкий стан її здоров'я перешкоджатиме здійсненню виправного впливу. Таким чином, пропонуємо внести відповідні корективи у зміст ч. 2 ст. 84 КК України та викласти її в такій редакції: «Особа, в якій було наявне тяжке (фізичне) захворювання на момент вчинення злочину і яка не одужала до моменту постановлення вироку, або яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, може бути звільнена від покарання або від подальшого його відбування».

Ще однією обставиною, яка підлягає доказуванню є встановлення факту, що тяжка хвороба перешкоджає відбуванню покарання, адже без доведення цього відстрочення виконання вироку не застосовуються. Наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України

від 15 серпня 2014 року № 1348/5/572 затверджено «Порядок організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі», у якому в Додатку 12 передбачено відповідний Перелік [2]. Однак встановлення лише факту наявності у засудженого тяжкої хвороби, що передбачена в Переліку (без наявності інших доказів, які підтверджують дійсний стан здоров'я засудженого), не слугуватиме підставою для його звільнення. Так, колегія суддів Апеляційного суду Полтавської області дійшла висновку про те, що надані обвинуваченим за ч. 3 ст. 369-2 КК України документи не дають підстав для звільнення його від відбування покарання у зв'язку з хворобою, оскільки «у наданих довідках хвороба, хоча і визначена в “Переліку захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання”, але наявність в цієї хвороби не підтверджена спеціальною медичною комісією з обов'язковим залученням фахівців відповідного профілю установ органів охорони здоров'я» [3]. Стосовно ухвали колегії суддів від 9 вересня 2015 року окрему думку висловив суддя В. П. Томилко, який вважає, що обвинувачений хворіє на тяжку хворобу, яка, відповідно до вищевказаного Переліку, є підставою для звільнення його від відбування покарання [4]. Разом із тим, наявність лише тяжкої хвороби засудженого не є єдиною умовою, що передбачає звільнення від відбування покарання. Тому в разі відсутності інших документів (висновку спеціальної лікарської комісії, у якому наявні відомості про перебіг самого захворювання, його тривалості), а також підтвердження факту, що така хвороба перешкоджає відбуванню покарання, суд не має права прийняти рішення про таке звільнення особи на підставі ч. 2 ст. 84 КК України.

На нашу думку, якщо наявні відомості про захворювання у підозрюваного, то слідчий/прокурор зобов'язаний залучити експерта відповідної спеціалізації для проведення комісійної судово-медичної експертизи з метою встановлення наявності захворювань у підозрюваного, адже вони можуть бути підставою для звільнення особи від відбування покарання. З огляду на це, потрібно внести зміни до ст. 242 КПК України, доповнивши ч. 2 п. 7 у такій редакції: «встановлення захворювання підозрюваного (обвинуваченого) за наявності відомостей про його наявність».

Необхідність передбачення в КПК України вимоги про обов'язковість проведення експертизи для встановлення захворювання підозрюваного (обвинуваченого) викладено п. 5 ч. 1 ст. 91 КПК України щодо обов'язку доказування обставин, які є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. Згідно з ним, висновок судово-медичної експертизи, яким буде встановлено наявність захворювань у підозрюваного (обвинуваченого), є підставою для звільнення від відбування покарання.

Основним документом доказування другої умови звільнення від відбування покарання за хворобою також має бути висновок спеціальної лікарської комісії про медичне обстеження засудженого, де повинно вказуватись, що наявне захворювання становить небезпеку для життя засудженого та може призвести до погіршення його здоров'я, а тому перешкоджає відбуванню покарання. Відсутність відповідного документа є підставою для відмови суду у звільненні особи від відбування покарання за хворобою. Окрім цього, необхідно довести, що стаціонарне лікування засудженого в умовах відбування покарання не дало бажаного результату чи призвело до погіршення його стану. Європейський суд з прав людини до однієї з умов, яку необхідно розглядати під час вирішення питання про можливість звільнення засудженого за хворобою, що перешкоджає відбуванню покарання, зараховує адекватність та дієвість медичної допомоги, яку надають в умовах відбування покарання [5]. Така позиція є слушною, оскільки у випадку наявності у засудженого тимчасового тяжкого захворювання його переводять до лікувального закладу місць позбавлення волі. Якщо лікування дало позитивні результати, то підстави для звільнення особи від відбування покарання за хворобою вважають відсутніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фойницький І. Я. Курс уголовного судопроизводства в 2 т. / І. Я. Фойницький. – СПб. : Сенатская типография, 1910. – Т. 2. – 537 с.
2. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі [Електронний ресурс] : наказ Мін'юст України, МОЗ України від 15 серп. 2014 р. № 1348/5/572. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14/page3>. – Назва з екрана.
3. Ухвала Апеляційного суду Полтавської області від 9 верес. 2015 р. [Електронний ресурс] : справа № 533/437/13-к. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50567887>. – Назва з екрана.
4. Окрема думка судді Апеляційного суду Полтавської області В. П. Томилка на ухвалу колегії суддів від 9 верес. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50567825>. – Назва з екрана.
5. Мельник проти України [Електронний ресурс] : справа Європейського суду з прав людини від 28 берез. 2006 р. (Заява № 72286/01). – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_049/page. – Назва з екрана.